

Oddziały Dywersyjne Armii Krajowej

Po klęsce kampanii wrześniowej, w Polsce zaczęły powstawać różnego rodzaju konspiracyjne organizacje, które miały na celu kontynuację walki z okupantem. Największą z nich był Związek Walki Zbrojnej (ZWZ), przekształcony następnie w Armię Krajową (AK). W ramach walki czynnej z okupantem utworzono w strukturach ZWZ kilka niezależnych od siebie organizacji bojowych przeznaczonych do działań dywersyjno-sabotażowych.

Związek Odwetu (ZO)

Organizacja powstała z inicjatywy płk. Stefana Roweckiego „Grotą” wiosną 1940 r. i miała ona na celu ujęcie w całość organizacyjną wszystkich akcji sabotażowo- dywersyjnych. ZO posiadał kilka swoich własnych Oddziałów Dyspozycyjnych, którymi dowodził mjr Jan Kiwerski „Dyrektor”. Oddziały te zostały później zreorganizowane w jedną jednostkę dywersyjną o kryptonimie „Motor”. Na jesieni 1942 r. jednostki ZO ZWZ przeprowadziły słynną akcję „Wieniec”, polegającą na zniszczeniu torów na głównych liniach kolejowych wokół Warszawy.

"Wachlarz"

W sierpniu 1941 r. Komendant Główny ZWZ, na skutek nalegań z Londynu dotyczących zintensyfikowania działań dywersyjnych na tyłach frontu wschodniego, utworzył wydzieloną organizację dywersyjno-sabotażową „Wachlarz” z ppłk. Janem Włodarkiewiczem „Janem” na czele. Miała ona zasięgiem swoich działań objąć tereny leżące na wschód od granic z 1939 r. Utworzenie „Wachlarza” związane było również z planami przygotowania powszechnego powstania zbrojnego. Działania dywersyjne żołnierzy organizacji „Wachlarz”, wymierzone przede wszystkim w mosty i szlaki komunikacyjne, miały powstrzymać pokonane i cofające się ze Wschodu wojska niemieckie przed wkraczaniem na obszary objęte powstaniem. W okresie od listopada 1941 r. do lutego 1943 r. żołnierze tej organizacji przeprowadzili ponad 20 udanych akcji bojowych (w tym ok. 30 wykolejeń pociągów). Najśłynniejszą z nich była akcja odbicia przetrzymywanych w więzieniu w Pińsku żołnierzy i całego dowództwa Odcinka III „Wachlarza”. Dokonał tego oddział dowodzony przez cichociemnego por. Jana Piwnika „Ponurego” w dniu 18 stycznia 1943 r. Trudności organizacyjne i duże straty wśród żołnierzy „Wachlarza” spowodowały, że Dowódca AK gen. bryg. Stefan Rowecki „Grot” zdecydował się rozwiązać tę organizację.

Organizacja Specjalnych Akcji („OSA”)

W maju 1942 r. powołano kolejny, niezależny od ZO organ walki bieżącej, Organizację Specjalnych Akcji o kryptonimie „Osa” (następnie „Kosa”) z ppłk. Józefem Szajawskim „Philipsem” na czele. W ramach tej nowej organizacji rozpoczął działalność oddział specjalny „Kosa-Zagra”, nazywany również „Zagralinem”. Wiosną 1943 r. (w ramach Kedywu AK) jego żołnierze przeprowadzili udane zamachy bombowe na dworcach kolejowych w Berlinie i Wrocławiu. Natomiast w Warszawie „Kosa” przystąpiła do akcji „główki”, której celem była likwidacja najgroźniejszych członków policji i administracji niemieckiej w Generalnym Gubernatorstwie. W ramach tej akcji został 13 kwietnia 1943 r. zlikwidowany kierownik warszawskiego urzędu pracy (Arbeitsamtu) Hugo Dietz.

Oddziały Dyspozycyjne KEDYWU KG Armii Krajowej

W listopadzie 1942 r. (formalnie w styczniu 1943 r.) z „Wachlarza”, ZO, „Osy” („Kosy”) oraz mniejszych oddziałów bojowych AK utworzono jednolity pion walki czynnej nazwany Kierownictwem Dywersji (Kedywem)

z płk. Augustem Emilem Fieldorfem „Nilem” na czele. Do jego głównych zadań należało prowadzenie dywersji i sabotażu, organizowanie oddziałów partyzanckich, stosowanie aktów terroru i akcji odwetowych wobec Niemców, likwidacja zdrajców i osób skazanych wyrokami sądów podziemnych. W skład Oddziałów Dyspozycyjnych „Kedywu” weszły „Motor”, (który kilkakrotnie zmieniał później swój kryptonim) i „Kosa” (dawna „Osa”). Najstojnijszymi formacjami „Kedywu” stały się bataliony: „Zośka” (nazwany tak na cześć poległego hm. Tadeusza Zawadzkiego „Zośki”), „Parasol” (dawny „Pegaz” i „Agat”), „Miotła” (dawny „Anatol”, „Lilpop”) oraz kompania „Lena” (dawny „Dysk” – Dywersyjny Zespół Kobiety). Łącznie w tym okresie w Oddziałach Dyspozycyjnych Kedywu Komendy Głównej AK służyło ponad 1500 żołnierzy przeszkolonych w różnego rodzaju akcjach dywersyjno-sabotażowych na terenie Warszawy i Polski. Jedną z najstojnijszych akcji wykonanych przez Oddział Kedywu Komendy Głównej AK „Pegaz” (późniejszy „Parasol”) było zastrzelenie 1 lutego 1944 r. w Warszawie gen. SS Franza Kutschery, wstawionego szczególnym okrucieństwem wobec narodu polskiego szefa SS i Policji w Warszawie. Oprócz zamachu na Kutschere Oddziały Dyspozycyjne Kedywu przeprowadziły wiele innych udanych akcji odwetowych, ochronnych i sabotażowych wymierzonych w niemieckiego okupanta na terenie Warszawy i całej Polski. W Powstaniu Warszawskim Oddziały Kedywu walczyły jako Zgrupowanie „Radość” pod dowództwem komendanta Kedywu Komendy Głównej AK ppłk. Jana Mazurkiewicza „Radość” i wstawily się niestychanym męstwem swych żołnierzy.